

Høyere utdanning for studenter med utviklingshemming – erfaringer med utvikling av emne menneskerettigheter og hverdagsliv sammen med potensielle studenter ved VID vitenskapelige høgskole

Anna Chalachanova

førsteamanuensis, VID vitenskapelige høgskole
anna.chalachanova@vid.no

Inger Marie Lid

professor, VID vitenskapelige høgskole
inger.lid@vid.no

Alf Magne Gerhardsen

student, VID vitenskapelige høgskole
a.mg@live.no

Ingrid Eid Jacobsen

student, VID vitenskapelige høgskole
ingrijac@online.no

Angela Teodora Lindstad

student, VID vitenskapelige høgskole
angela.teodora@proton.me

Bakgrunn

I dag har studenter med utviklingshemming i Norge ikke et reelt tilbud om høyere utdanning etter videregående skole. Tilgang til livslang læring er et menneskerettighets-spørsmål. FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne slår fast at: «Partene skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til høyere utdanning, yrkesrettet opplæring, voksenopplæring og livslang læring uten diskriminering og på lik linje med andre. For dette formål skal partene sikre rimelig tilrettelegging for mennesker med nedsatt

funksjonsevne» (2006, art. 24). Norge signerte konvensjonen i 2007 og ratifiserte den i 2013. I den offentlige utredningen *På lik linje* (NOU 2016: 17) er det anbefalt å sette i gang forsøksordninger med et særlig tilrettelagt studietilbud ved universitet eller høyskole for personer med utviklingshemning. Et slikt tilbud er også en oppfølging av FNs bærekraftsmål nummer 4 om god utdanning, mer spesifikt delmål 4.5.

Høyere utdanning i alle dens former er en viktig arena for å sikre personlig utvikling og kvalifisering til arbeidsmarkedet. For

mange er studietiden en viktig formativ periode i livet der en i tillegg til å tilegne seg kunnskap knytter viktige relasjoner, blir mer selvstendig og får utfolde seg i en friere læringssituasjon enn tidligere. Ved å lage et studieløp ved VID vitenskapelige høyskole som er tilgjengelig for en liten gruppe studenter med utviklingshemming, ønsker VID vitenskapelige Høyskole med dette pilotprosjektet, som er finansiert av Stiftelsen Dam, å øke bevisstheten om at tilgang til høyere utdanning er en rettighet for alle. I denne artikkelen vil vi formidle noen av studentenes tanker om egen deltakelse i utforming av utdanningen og dens emner. Utdanningen ble utviklet av Chalachanová og Lid, lærere på utdanningen, i samarbeid med seks potensielle studenter som meldte interesse for å delta i dette arbeidet. Tre av disse, Gerhardsen, Eid Jacobsen og Lindstad, deler her sine tanker om samarbeidet rundt etableringen av utdanningen. Disse blir formidlet her etterfulgt av noen avsluttende refleksjoner skrevet av Chalachanová og Lid.

Kort om prosjektet

Målet med pilotprosjektet er å utvikle et høyskoletilbud i menneskerettigheter for studenter med utviklingshemming. Studentene skal ikke dokumentere at de har utviklingshemming, men studiet tilrettelegges for denne studentgruppen. Gjennom utdanningen vil studentene ha mulighet til å engasjere seg i eget liv og få et grunnlag for å kunne samarbeide bedre med kommunene som yter tjenester til denne gruppen. Det å lære sammen på tvers av rollen tjenesteyter–tjenestemottaker kan potensielt bidra til bedre tjenester (Askheim et al., 2013). Dette er viktig i et menneskerettighetsperspektiv, samtidig som det er viktig for samfunnet at også disse

borgerne får mulighet til å ta høyere utdanning. Utdanning har en egenverdi, fordi det bidrar til dannelse som borger, læring i fellesskap og utvikling som menneske.

Hovedaktiviteten i prosjektet er å lage et faglig, pedagogisk og sosialt opplegg på 30 studiepoeng. Disse studiepoengene tilsvarer et halvt år og blir tilbudt over et studieår. Undervisningen er fordelt på tre emner: et 10 studiepoengs emne i menneskerettigheter og hverdagsliv, et 10 studiepoengs emne i livssyn, verdier og profesjonelle relasjoner og et 10 studiepoengs emne i samarbeid i forskning. Sistnevnte er et emne som ble utviklet som en del av et nasjonalt prosjekt eid av Norsk Forbund for Utviklingshemmede og utviklet av forskere og medforskere fra 6 universiteter/høyskoler i Norge (Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming, u.å.). Emnet Livssyn, verdier og profesjonelle relasjoner ble i Stavanger gjennomført i samarbeid med studenter ved masterstudiet i medborgerskap og samhandling.

Pilotprosjektet Høyere utdanning for personer med utviklingshemming tar utgangspunkt i dette kurset og tilpasser kurset for bruk som et emne på utdanningen. Det var viktig for oss i prosjektet å legge vekt på hva de kommende studentene tenker om innholdet i utdanningen og formen, og hvilke behov for tilrettelegging for god læring studentene har. Vi ønsket å etablere et tilbud som ble laget med utgangspunkt i innspill fra den nye studentgruppen.

Bakgrunnen for arbeidet med utviklingen av emner

Ideen til denne artikkelen ble utviklet på konferansen Nordisk konferanse om

brukermedvirkning i helse-, sosial- og velferdssektoren, der informasjon om temanummer ble presentert. For prosjektgruppen bestående av prosjektledere fra VID vitenskapelige høyskole og representanter fra de eksterne samarbeidspartnerne NFU, NAKU, Stiftelsen SOR og Oslo kommune var det viktig at studenter og potensielle studenter som deltok på utviklingen av programmet, også fikk mulighet til å presentere den nye utdanningen, som er det første tilbudet og eneste tilbudet om høyere utdanning for denne målgruppen i Norge.

Til sammen var det seks potensielle studenter i Oslo og i Stavanger som hadde lyst til å bidra til utviklingen av studietilbudet. Gruppen møttes cirka en gang i måneden i løpet av to semestre høst/vår 2021/2022 både online og fysisk. Vi diskuterte innholdet i emnet menneskerettigheter og hverdagsliv og hva det innebærer å være student. Vi diskuterte hva menneskerettigheter er, hvorfor det er viktig med kjennskap til menneskerettigheter, hvordan de kan anvendes i hverdagslivet, og hva de kan bety for den enkelte. Vi diskuterte også hvordan vi lærer, hvilke læringsaktiviteter undervisningen kan benytte seg av, og hva som er viktig å huske på i undervisningen.

Prosjektgruppen var fra oppstart av prosjektet opptatt av at studentenes perspektiv skulle vektlegges og synliggjøres i arbeidet med etableringen av høyskoleutdanningen for studenter med utviklingshemming. Internasjonal litteratur viser at etablering av høyskoletilbud for studenter med utviklingshemming er krevende og ofte blir møtt med utfordringer på ulike plan (O'Brien et al., 2018). O'Brien og Bonati (2018) peker på flere konkrete utfordringer

knyttet til etableringer av høyskoleutdanning for personer med utviklingshemming, for eksempel inkludering av den nye målgruppen på universitet og høyskole, finansiering, hvordan deres tilbud er organisert administrativt og pedagogisk, og hvordan studentene er støttet i sin studentrolle.

Vi tenkte derfor at det var viktig at noen av de potensielle studentene tok del i planleggingen og etableringen av utdanningen. Dette både fordi VID ikke hadde erfaring med å ha studenter med utviklingshemming tidligere, og fordi vi ønsket at utdanningens målgruppe skulle ha mulighet til å komme med innspill og være med på å utforme tilbudet. Vi formidler våre erfaringer i dette temanummeret for å beskrive arbeidsprosessen og bidra til å motivere andre som også jobber med liknende ideer og utvikler utdanningstilbud til nye studentgrupper.

Organisering av samarbeidet rundt utviklingen av nye emner

Møtene som ble gjennomført månedlig over to semestre hadde en fast struktur. Vi begynte med enkel lunsj med påsmurte rundstykker, kaffe, te og fruktfat. Først jobbet vi med å bli kjent med hverandre og bygge tillit samt sette regler for samarbeidet i gruppen, såkalte «husregler». For bli-kjent-aktiviteter har vi blant annet benyttet oss av FuelBox Gode Hverdagsliv, som bygger på erfaringer fra deltakerbaserte prosjekter med personer med utviklingshemming (Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming, u.å.). Vi snakket alltid først om hvordan vi hadde det, før vi gikk over til å diskutere dagens tema, som gikk ut på organiseringen eller innholdet i utdanningen.

Vi utarbeidet regler for samarbeid for å sikre en trygg atmosfære i gruppen. Reglene gikk ut på taushetsplikt og å lytte til hverandre og respektere ulike meninger. Mellom møtene jobbet prosjektlederne Chalachanová og Lid videre med ideene som ble utformet og utvekslet i møtene. Disse ble så diskutert og videreutviklet på neste møte. Prosjektlederne laget for eksempel et utkast til emneplan som så ble gjennomgått i neste møte. Vanskelige begreper ble forklart og noen ganger erstattet med begreper og formuleringer som var lettere å forstå.

Samarbeid om denne artikkelen

Utviklingen av denne artikkelen kan beskrives som en todelt prosess. Chalachanová og Lid har ført artikkelen i pennen. Mens de potensielle studentene beskriver egne erfaringer med utvikling av studieemner, utfyller prosjektlederne bilde med refleksjoner rundt ressurser og barrierer på systemnivå og internasjonal kontekst. Alle spurte ble invitert til å bidra i den grad de selv ønsket. De fikk også velge om de ville ha navnet sitt på forfatterlisten. Det kan rettes kritikk til at de potensielle studentene ikke har deltatt eller påvirket utformingen av artikkelen i større grad som medforfattere. På grunn av tidsrammen for skriving av artikkelen og i samråd med de potensielle studentene ble erfaringene deres samlet inn etterfulgt av forskernes refleksjoner. Vi mener likevel at denne teksten synliggjør samarbeidet i et prosjekt fra både studentenes og prosjektledernes side på en hensiktsmessig måte og kan tjene som et nyttig eksempel på et samarbeid med utvikling av studieemner.

Samtlige av de potensielle studentene som deltok i planleggingsfasen av studieemner,

ble invitert per e-post med forespørsel om å være med på å skrive denne artikkelen. Informasjon om artikkelen ble formidlet, og de som ville, fikk mulighet til å skrive om hvordan det var for dem å ta del i utviklingsarbeidet av studieemner. De kunne enten skrive fri tekst eller svare på følgende spørsmål. Spørsmålene var tenkt som et hjelpemiddel:

- Er det noe du vil fortelle om samarbeidet vårt?
- Noe du synes er hyggelig for leserne av artikkelen å vite om?
- Hva fikk deg til å si ja til prosjektet?
- Hvordan jobbet du sammen med lærerne, Inger Marie og Anna?
- Hva synes du var bra i samarbeidet? Var det noe som var kjedelig?
- Hvorfor var det viktig for deg å være med på å utvikle dette studieprogrammet?

Tre av studentene hadde svart på henvendelsen om at de hadde lyst til å bidra. Her er hva de sier om sin deltakelse i utviklingen av høyskoletilbudet.

Eid Jacobsen skriver:

«Da jeg fikk høre om prosjektet første gangen, tenkte jeg at det hadde vært spennende å være med på. Jeg brenner for likestilling og menneskerettigheter, så dette var midt i blinken for meg. Jeg har heller ikke så mye å gjøre på dagtid, så dette passet fint. Jeg synes det var spennende å jobbe med FN konvensjonen og jeg er spesielt opptatt av tilgjengelighet for alle.

Første gang vi møtes bestemte vi at vi skulle begynne møtene med lunsj. Vi

bestemte at det ikke skulle være så vanskelige hjemmeoppgaver, og at vi skulle bruke ord som alle forsto. Vi snakket også om at alle må respektere hverandre. Vi ble også enige om at det som ble sagt i gruppa, ble i gruppa.

Jeg er glad for at jeg fikk bli med på å planlegge studiet og for å få være student første året. Jeg synes det er viktig at vi som ikke får mulighet til å studere på vanlige studier også får mulighet å ta utdanning.»

Lindstad skrev:

«Jeg sa ja til prosjektet fordi jeg hadde lyst til å studere etter videregående skole.

Det var spennende for meg å være med og snakke om ting vi skulle lære i år. Det var litt vanskelig å gå gjennom alt. Men jeg synes ikke noe var kjedelig. Det var greit å bli kjent med høyskolen og se hvor jeg skulle være. Det var også fint å bli kjent med Inger Marie og Anna. Det er viktig for meg å vite hvordan ting skal være og ha oversikt. Det var viktig for meg å være med i prosjektet fordi jeg ville være med på studiet og da kan andre være med også.»

Gerhardsen skrev:

«Samarbeidet vårt har fungert veldig bra til nå synes jeg.

Jeg synes det er kjekt å møte andre mennesker som er interessert i det samme.

Det som fikk meg til å si ja til dette prosjektet var samtale med Anna, om

prosjektet. Det hørtet veldig spennende ut og samtidig veldig bra og lærerikt.»

På spørsmål om hvordan det var å jobbe med prosjektledere, svarte Gerhardsen: «Jeg synes at å jobbe med de to har vært veldig bra for meg. Vi har hatt mange gode samtaler og snakket sammen på e-post og.» På spørsmål om hvorfor det var viktig å være med på utvikling av studieprogrammet, svarte Gerhardsen: «Jeg synes menneskerettigheter er veldig viktig for alle, og det er veldig bra at andre kan lære om dette her. Jeg ønsker også at andre kan lære det jeg har lært nå med dette prosjektet jeg er med på nå.»

Refleksjoner rundt utviklingen av studieprogrammet

Refleksjoner vil bestå av et tilbakeblikk på samarbeidet med potensielle studenter i dette pilotprosjektet. De vil også inkludere tilbakeblikk på handlingsrommet mellom systemiske krav og samhandlingen med de potensielle studentene.

De potensielle studentene som tok del i prosjektet, var alle interesserte i å studere og vite mer om menneskerettigheter. Rillotta et al. (2018) beskriver at personer med utviklingshemming kan erfare prosessen med å velge hva en skal gjøre etter videregående skole, som forvirrende, men også frustrerende og nedslående når det ikke finnes noen muligheter for høyere utdanning for personer med utviklingshemming, og når utsikter om jobb også er begrensede. De skriver videre om diskriminerende praksiser og manglende forventninger i systemet til disse studentene. Våre deltakere i planleggingsfasen viste engasjement og tok

ansvar for egen og andres læring ved å være de første, ved å prøve og også ville skape muligheter til å studere ikke bare for seg selv, men også for andre.

Å studere betyr også å ha muligheter til videre utvikling av nettverket sitt, utvikling av sosiale ferdigheter og forberedelse til voksent liv og profesjon. Dette var de potensielle studentene også opptatte av, både studentrollen i seg selv og hvordan det er å være student. De internasjonale erfaringene på feltet beskriver erfaringer med å være student med utviklingshemming. Turley (2018) og Walker og Macdonald (2018) beskriver i sine fortellinger hvor spennende det er å være student og ha mulighet til å delta på universitetsarenaen, men de peker også på hvor komplekst det er å være student med utviklingshemming og behov for støtte.

Tilgang til internasjonal forskning på feltet har hjulpet arbeidsgruppen med å løfte frem ulike spørsmål og problemstillinger som kunne diskuteres med de potensielle studentene på møtene. Vi diskuterte derfor temaer som læring, undervisning, pedagogisk støtte, arbeid med hjemmeoppgaver og hvordan det kan se ut, om oppgavene bør være skriftlige, og eventuelt hvilke alternativer det kunne være. Vi har diskutert bruk av bilder eller å lage PowerPoint-presentasjoner, lage filmer osv.

Under samarbeidet var vi også opptatte av gruppedynamikk og at vi klarte å skape en atmosfære som var lyttende og respektfull der alle kunne slippe til med sine ideer og utveksle meninger uten å måtte være bekymret for at noe de sier, er feil eller kan bli feiltolket. Det ingen av medforfatterne

nevner i sin fortelling, er at vi også måtte forhandle innholdet i emnene, hva som skulle vektlegges, og hva som måtte velges vekk eller vente til en annen gang. Det vi også må bemerke, er at emneplaner i høyskoleutdanning har en nokså forutbestemt struktur og skal følge kvalifikasjonsrammeverket. Noe som medfører at medvirkningsprosesser er ønsket velkommen, men samtidig er snevret inn, eller handlingsrommet er nokså snevert med krav om hvordan ting skal se ut. Vi har jobbet innenfor disse rammene og prøvd å finne en form som ville vært i tråd med kvalifikasjonsrammeverket, men som også gjenspeilet ønskene og innspillene til dem som har medvirket i prosessen. Takket være samarbeidet med potensielle studenter og medvirkningsprosesser underveis har vi klart å skape emner med et faginnhold som studentene kan ta i bruk i studenthverdagen sin, og som er blitt til et praktisk verktøy i deres hverdagsliv som studenter.

Som ved andre utviklingsprosjekter handler det om å prøve og feile, og vi har også hatt møter der noen snakket mer enn andre, eller der noen ikke forstod alt som ble sagt, eller hva det betydde, eventuelt hadde en dårlig dag. Alle disse erfaringene har hjulpet oss i å få en begynnende forståelse av ulike faktorer vi som høyskole og undervisere må være bevisste på når vi skal sette i gang med et høyskoletilbud for en ny gruppe studenter. På samme måte som en kan se på noen krav som strenge eller lite fleksible, kan en se på de samme kravene som trygge rammer som skaper en forutsigbarhet og den kvalitet på utdanningen disse studentene trenger.

Møtet mellom en ny gruppe studenter og universitet- og høyskolesektorens faste strukturer har vært utfordrende. Her har vi

funnet praktiske løsninger i pilotprosjektet, men høyskolen må møte studentene med individuell tilrettelegging i et mer varig tilbud. Tid, andre ressurser og kommunikasjon er også en utfordring. Vi som er lærere i prosjektet, har også andre oppgaver og kan derfor ikke tilpasse undervisningen helt etter studentenes ønske. Erfaringene fra pilotprosjektet viser at en slik utdanning er viktig, og at det er viktig å samle erfaringer om hva som er god tilrettelegging for denne nye gruppen studenter.

Litteraturliste

- Askheim, O.P., Altmann, L. & Hasvold, T. (2013). Ansikt til ansikt gir innsikt. I G. Bjørke, H. Jarning & O. Eikeland (Red.), *Ny praksis—ny kunnskap: Om utviklingsarbeid som sjanger* (s. 190–201). ABM-media.
- Forente nasjoner (2006). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/konvensjon-om-rettighetene-til-personer-med-nedsatt-funksjonsevne>
- Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU) (u.å.). *Forskerkurs for utviklingshemmede*. <https://naku.no/kunnskapsbanken/forskerkurs-utviklingshemmede>
- NOU 2016: 17. (2016). *På lik linje*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- O'Brien, P., Bonati, M.L., Gadow, F. & Slee, R. (2018). I P. O'Brien, M.L. Bonati, F. Gadow & R. Slee (Red.), *People with Intellectual Disability Experiencing University Life: Theoretical Underpinnings, Evidence and Lived Experience*. Brill.
- O'Brien, P. & Bonati, M.L. (2018). *From institutionalisation to inclusion*. I P. O'Brien, M.L. Bonati, F. Gadow & R. Slee (Red.), *People with Intellectual Disability Experiencing University Life: Theoretical Underpinnings, Evidence and Lived Experience* (s. 3–19). Brill.
- Rillotta, F., Lindsay, L. & Raghavendra, P. (2018). Journey "Up the Hill" Through Inclusive Higher Education for People with Intellectual Disability at a South Australian University: Scope, Challenges and Outcomes to Date and into the Future. I P. O'Brien, M.L. Bonati, F. Gadow & R. Slee (Red.), *People with Intellectual Disability Experiencing University Life: Theoretical Underpinnings, Evidence and Lived Experience* (s. 155–169). Brill.
- Samtaleverktøy: fuelbox for personer som mottar tjenester. <https://naku.no/kunnskapsbanken/samtaleverkt%C3%B8y-fuelbox-personer-som-mottar-tjenester>
- Turley, M. (2018). My Name is Margaret and This is My Story. I P. O'Brien, M.L. Bonati, F. Gadow & R. Slee (Red.), *People with Intellectual Disability Experiencing University Life: Theoretical Underpinnings, Evidence and Lived Experience* (s. 189–193). Brill.
- Walker, S. & Macdonald, J. (2018). My Life as a University Student. I P. O'Brien, M.L. Bonati, F. Gadow & R. Slee (Red.), *People with Intellectual Disability Experiencing University Life: Theoretical Underpinnings, Evidence and Lived Experience* (s. 179–184). Brill.